

ЎҚИТУВЧИНИНГ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИДА МИМИКА ВА ПАНТОМИМИКАНИНГ ЎРНИ

Бахрамов Адахмжон Бакиржанович

*Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари Академияси умумий тактика
кафедраси ўқитувчиси подполковник*

Тоҳтасинова Дилафруз Эркинжоновна

Низомий номидаги педагогика университети магистрати

Мақолада: ўқитувчиларнинг педагогик маҳоратида мимика ва пантомимиканинг асосий элементлари, унинг ўрни ёритилган.

В данной статье: раскрыты основные элементы мимики и пантомимики педагогического мастерства и её роль.

This article :discloses modern requirements, problems and colutions on the professional training of officer personnel.

Калит сўзлар: педагогик техника, мимика, пантомимика, эстетика, табассум, жестикуляция, актёрлик ва режиссёрлик маҳорати, диққат, кузатувчанлик, ҳаёл, нафас олиш, овозни бошқариш.

Ключевые слова: педагогическая техника, мимика, пантомимика, эстетика, улыбка, жестикуляция, актёрская и режиссерская способность, внимание, наблюдательность, воображение, дыхание, управление голосом.

Key words: kadet, listener, officer, millitarian-professional person, educational standarts, educational-educating process, qualification, adjasties, servise period, collections.

Ўқитувчининг ташқи кўринишида, педагогик техникаси тизимидаги мимик, пантомимик ҳолатлар муҳим аҳамиятга эга. Ўқитувчининг ҳатти-ҳаракатини бевосита намойиш этувчи мимик ва пантомимик ифодаси, ўқитувчининг имо-ишорасида, маъноли қарашларида, рағбатлантирувчи ёки истехзоли табассумида намоён бўлади ва улар ўқитувчи-тарбиячининг педагогик таъсир кўрсатишида, машғулотларни самарали ва мазмунли ўтишида пухта замин тайёрлаб беради.

Пантомимика – бу гавда, қўл ва оёқларнинг ҳаракатидир. У асосий фикрни ажратиб кўрсатишга имкон беради. Ўқитувчи ўз гавдаси, қўли, оёқ ҳаракатларининг ҳолати орқали ҳар қандай педагогик маълумотларнинг образини “чиза” олса, таълим олувчилар бундан завқланадилар, улар ички ҳис-туйғулари, ташқи ҳиссиётлари билан қўшилиб бутун онгини ўқув материаллари мазмунини ўзлаштиришга қаратадилар. Пантомимика гавдани рост тутиб юра билиш, қўл ва оёқ ҳаракатларининг бир-бирига мослиги, фикрларини аниқ ва тўлиқ баён қилиб қўлини, бошини турли ҳаракатларда ифодалаш ўқитувчининг

ўз билимига, кучига ишончини билдиради. Шунинг учун ўқитувчининг таълим олувчилар олдида ўзини тута билиш ҳолатини тарбиялаши лозим (оёқлари 12-15 см кенгликда, бир оёқ сал олдинга сурилган ҳолда туриш). Ўқитувчининг юриши, қўл ва оёқ орқали имо-ишоралари ортиқча ҳаракатлардан ҳоли бўлиши керак. Масалан: аудиторияда орқага олдинга тез-тез юриш, қўллари билан турли имо-ишоралар қилиш, бошини ҳар томонга ташлаш ва ҳоказо. Бундай ҳолатлар дарс давомида ўқувчиларнинг эътиборини бўлиб, ғашини келтиради ва ўрганилаётган фанга, ўқитувчига нисбатан ҳурматсизлик кайфиятини уйғотади [1,2].

Ўқитувчининг пантомимик ҳаракатлари тизимида ўз ҳиссий ҳолатини бошқара олиши муҳим аҳамиятга эга. Ўқитувчи таълим олувчилар билан мулоқот жараёнида қизгин кузатув остида бўлади. Унинг кайфиятидаги ўзгаришлар пантомимик ҳаракатларида намоён бўлади. Шу туфайли таълим олувчиларга таълим-тарбиявий таъсир кўрсатиш жараёнида (дарсда, дарсдан ташқари машғулотлар пайтида, тарбиявий ишлар жараёнида) ўз ҳиссиётини бошқара олиши, жиддий бўлиши, умидбахшлик, хайрихоҳлик кайфиятида бўла олиш қобилиятларига эга бўлиши зарур. Пантомимик ҳаракатлар тизими ўқитувчига бирданига пайдо бўладиган кўникма эмас. Бунинг учун ўқитувчи ўз устида тинимсиз ишлаши, илк педагогик фаолияти даврида камчиликларини тезда топиб бартараф эта олиши даркор. Чунки, йиллар давомида ўқитувчи ўзининг ҳар бир ҳаракатига мослашиб уни одат қилиб олиши мумкин. Мукамал пантомимик малакаларга эга бўлган ўқитувчи ўз-ўзини назорат қила олади, кўп йиллик фаолияти давомида соғлом асаб тизимини ўзида тарбиялаб асабийлашишдан, ҳиссий ва ақлий зўриқишлардан ўзини сақлай олади.

Гавда тутиш эстетикаси олдинга-орқага тебраниш, оғирликни бир оёқдан иккинчи оёққа ўтказиб туриш, стул суянчиғига таяниб туриш, бошни қашлаш, бурунни артиш, қулоқ кавлаш каби зарарли одатларга йўл қўймайди. Ўқитувчи гавдасининг ҳаракати чегарали ва босиқ бўлиши, ортиқча силкиниш ва кескин ҳаракатлардан ҳоли бўлиши шарт.

Мимика - юз мускуллари орқали ўз сезгиси, фикри, кайфиятини ифодалашдир. Ўқитувчининг юз ифодаси ва қараши баъзан ўқувчиларга сўздан ҳам қаттиқроқ таъсир кўрсатади. Мимика ахборотнинг хусусий аҳамиятини оширади, уни пухтароқ ўзлаштирилишини таъминлайди. Ўқувчилар ўқитувчи кайфияти ва муносабатини унинг юзидан уқиб оладилар. Шунинг учун ҳам ўқитувчининг юзи унинг сезгирлигини ифодалаши билан бирга уларни яшириб туриши ҳам лозим. Оила ташвишлари, ташқаридаги келишмовчиликларни ўқитувчи ўзининг юз ифодасида билдирмаслиги керак. Юз ифодаси ва ҳаракатлар фақат дарс мақсадига, ўқув-тарбиявий ишни яхшилашга йўналтирилиши лозим. Юз ифодасида кўзлар муҳим ўрин тутади. Жозибасиз кўзлар маъносиз қалбни акс эттиради. Ўқитувчи юз мускуллари ва кўзларини тез-тез ҳаракатлантириш билан бирга уларни бирдай қотиб қолишидан эҳтиёт

бўлиши лозим. Ўқитувчи нигоҳи таълим олувчиларга қаратилган бўлиши, бевосита кўриш контактини вужудга келтириши зарур, барча таълим олувчиларни диққат марказида ушлаб туришга интилиши лозим [3].

Мимик ҳаракатлар, ифодалар маълумотларнинг ҳиссий аҳамиятини кучайтириб, уларни чуқур ўзлаштириш имкониятини беради. Таълим олувчилар ўқитувчининг муомаласи ва хатти-ҳаракатига қараб кайфиятини, муносабатини тезда «уқиб» оладилар. Шунинг учун оиладаги баъзи нохушликлар, ҳиссиётга берилиш, ғам ва ташвишнинг ўқитувчи чехрасида ва мимик белгиларида ифодаланиши мумкин эмас. Чунки ушбу нохушликлар ўқитувчининг педагогик фаолиятига дарс машғулотларини мукамал бажаришида ўзининг салбий таъсирини кўрсатади. Ўқитувчининг чехрасида, мимик белгиларида фақат дарс машғулотларига хос бўлган, таълим олувчиларга таълим ва тарбиявий топшириқларни ечишга ёрдам бера оладиган кўринишларни ифодалаш лозим.

Ўқитувчининг чехрасидаги ифода, нутқи, ўқувчилар билан ўзаро муносабати унинг индивидуал характерида мос бўлиши керак. Ўқитувчи чехра кўринишидаги мимик ифода, таълим-тарбия қонуниятларига мос ишонч, маъқуллаш, таъқиқлаш, норозилик, қувонч, фахрланиш, қизиқувчанлик, бепарқлик, иккиланиш каби хусусиятларни ифодалаши мумкин. Бунда овоздаги турли ўзгаришлар, нутқнинг тушунарли баён этилиши муҳим аҳамиятга эга. Мимик ифоданинг асосий белгиларини намойиш этишда қош, кўз, чехра кўриниши иштирок этади.

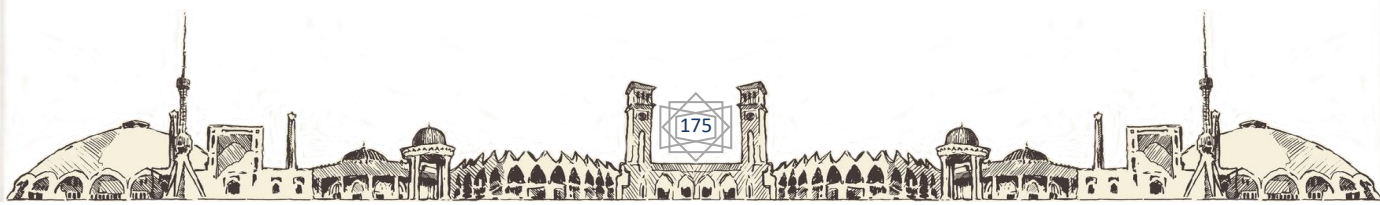
Инсон ҳис туйғулари унинг юзида – юз мушакларини қисқариши ва бўшашиши натижасида – намоён бўлади. Юз мушаклари ҳолатини бошқариш унчалик қийин бўлмаганлиги учун одамлар ҳақиқий ҳисларини яширишга ҳам уринадилар.

Юз мушаклари ҳаракатлари симметриклиги ушбу инсоннинг самимийлигидан далолат беради. Инсон сўзларида қанчалик ёлғонни кўп қўшса, симметрия шунчалик бузилади.

Ҳақиқатни билдирувчи мимика жуда тез, сездирмасдан намоён бўлиши мумкин ва уни тўғри талқин қилиш учун тажриба ёки ҳаттоки махсус машқ керак. Яна бир хусусият: ижобий ҳиссиётлар салбийга қараганда осонроқ англанади.

Айниқса, инсон лаблари ҳиссий ифодалилиги билан ажралиб туради (масалан, лабларни тишлаш – ҳаяжонни, бир томонга қийшайган лаблар ишонқирамаслик ёки истехзони англатиши мумкин).

Табассум одатда дўстона муносабат ёки қўллаб - қувватлашга бўлган эҳтиёжни билдиради. Эрақак киши учун табассум у ҳар қандай вазиятда ҳам ўзини тута олишини намойиш қилиши бўлса, аёл табассуми кўпроқ ҳақиқий кайфиятини билдиради [4,5].

Табассум турли ҳиссиётларни англатганлиги учун уларнинг баъзи турларини ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ:

- 1) ортиқча кўп жилмайиш – кўллаб қувватланишга эҳтиёж;
- 2) қийшиқ кулиш – назорат қилинаётган асабийлик;
- 3) кўтарилган қошлар ва табассум – бўйсунушга тайёрлик;
- 4) пастга туширилган қошлар ва табассум – ўзини катта олиш;
- 5) табассум билан бир пайтда пастки қовоқларнинг кўтарилмаслиги – самимиятсизлик;
- 6) табассум билан бир пайтда кўзларнинг олайиши – кўрқитиш.

Турли ҳислар кечириётганда юз мимикасини билиш фақатгина бошқаларни тушунишдагина эмас, балки ўз имитация маҳоратини ўстириш учун ҳам зарурдир.

Одамнинг ички кечинмалари ҳақида энг тўғри маълумотни кўзлар намоён қилади:

- 1) кўзнинг одатий ифодасидаги ўзгариш;
- 2) кўзларнинг беихтиёр ҳаракатлари – ҳаяжон, орийат, ёлғон, кўркүв, асабийлашув;
- 3) ёниб турган нигоҳ – қизишиш;
- 4) қотиб қолган нигоҳ – ўйга чўкканлик ёки ҳолсизлик;
- 5) қорачиқларнинг каттайиши қизиқиш ва қабул қилинаётган ахборотдан, атрофдагилардан, таомдан ва бошқа шунга ўхшаш омиллардан қониқиш ҳис этаётганлиги ёки қаттиқ оғриқ; маълум дори-дармон ёки наркотик қабул қилганлиги;
- 6) қорачиқларнинг кичрайиши – ғазабланиш ёки маълум турдаги наркотикларни қабул қилганлиги ва бошқалар.

Мулоқот давомида кўпроқ эшитаётган одам суҳбатдоши кўзига қараб туради. Мулоқотнинг умумий вақтининг учдан биридан камроқ вақт ичида кўзингизга қараб турган инсоннинг сизга нисбатан самимийлигига шубҳаланинг; бутун диалог давомида тикилиб қараётган инсон ёки сизга нисбатан катта қизиқиш билдирмоқда ёки (агар қорачиғи кичрайган бўлса) унинг сизга нисбатан адовати бор, ёки сизни ўзига тобе қилмоқчи.

Инсоннинг ички ҳолати ҳақида унинг статик ҳолати маълумот бериши мумкин. Шуниси қизиқки, агар маълум бир туришлар (поза) инсон учун одатий бўлиб қолган бўлса бу унинг характеридаги турғун сифатлардан далолат беради [6].

Куйида бир неча **позанинг** психологик нуқтаи назардан талқинини кўриб чиқамиз:

- 1) кўллар орқада, бош юқори кўтарилган, ияк олдинга сурилган – ўзига ишонч, ўзини бошқалардан устун қўйиш;

2) тананинг юқори қисми олдга интилган, қўллар белда – дадиллик, ўзига ишонч ва фаол ҳаракатларга тайёрлиги, тажовузкорлик, ўз фикрини охиригача ҳимоя қилишликка тайёрлик;

3) қўллар билан стол ёки стулга таяниш – суҳбатдоши билан тўла контакт йўқлиги;

4) қўллар тирсаклар очилган ҳолда бош орқасида қовушган – ўзини бошқалардан устунлигини ҳис этиш;

5) бош бармоқларини белбоғ ёки чўнтакларга солиб туриш – тажовуз, ўзига ишонганликни ифодалайди;

6) бош бармоқни чўнтаклардан чиқарган ҳолда туриш – ўзини катта олишлик;

7) қўл ва оёқлар алмаштирилган ҳолда – суҳбатдошига нисбатан ишонқирамаслик ва ўзини ҳимоялаш;

8) қўл ва оёқлар алмаштирилмаган ҳолда, пиджак тугмалари ечилган – ишониш белгиси;

9) бошнинг четга эгилиши – қизиқиш уйғонганлиги;

10) бошнинг қуйи эгилганлиги – салбий муносабат;

11) бошнинг сал ортга эгилганлиги – тажовуз белгиси;

12) стул четида ўтириш – ҳар қайси моментда туриб кетишга тайёргарлик: чиқиб кетиш учун ёки ҳаракат қилиш учун, ўзига эътиборни қаратиб, суҳбатга қўшилиш учун ёки қизишган инсон ўзини қўлда тутиш учун қилган ҳаракати.

Инсонлар ҳис-туйғуларини аниқлашда фақат беихтиёр қўл ҳаракатларига диққатни қаратиш лозим. Ҳар хил одамларда бир хил қўл ҳаракатлари турли маънога эга бўлиши мумкин, лекин маъноси ўхшаш ҳолатлар ҳам мавжуд:

1) қўлларнинг фаол ҳаракати – кўпинча ижобий эмоциялар, дўстона муносабат ва қизиқишни англатади;

2) ортиқча қўл ҳаракати – ҳаяжон, ўзига ишончсизлик белгиси;

3) кафтлар очиқ – очиқлик ифодаси;

4) қўлларни мушт қилиш – ички қўзғалиш, тажовуз;

5) сўзлаётганда оғизни қўл билан тўсиш – ҳайрон бўлиш (ёлғон сўзлаш) суҳбатдошига маълумотни ишониб етказиш;

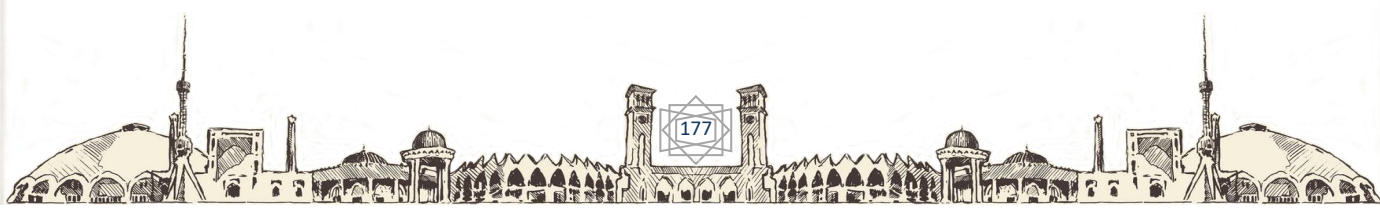
6) сўзлаётганда бурунга тегиб туриш – айтаётган сўзларига ишонқирамаслик (ёлғон) янгидан-янги далиллар излаш;

7) қоғоғини бармоқ билан ишқаламоқ – ёлғон (ишонқирамаслик);

8) сўзлаётганда юзининг турли қисмларини ишқалаш – ташвиш, уялиш, ўзига ишонмаслик;

9) иягини силаш – қарор қабул қилиш;

10) қўлларнинг беихтиёр ортиқча ҳаракатланиши (бирор нарсани айлантириш, бураш, кийимининг деталларига тегиш) – огоҳлик, асабийлашганлик, уялиш;

11) кийим ёқасини тортиш – ёлғони ошкор бўлганлигини сезган одам ёки газабдан ҳаво етишмаслиги;

12) бирор нарсага таянишга бўлган интилиш – вазиятнинг мураккаблигини ҳис қилиш, ушбу вазиятдан чиқиб кетиш йўлини топа олмаётганлигидан далолат беради.

Шундай қилиб, ўқитувчининг ташқи кўринишида, педагогик техникаси тизимидаги мимик, пантомимик ҳолатлар муҳим аҳамиятга эгадир, чунки унинг ҳатти-ҳаракатини бевосита намоиш этувчи мимик ва пантомимик ифодаси, ўқитувчининг имо-ишорасида, маъноли қарашларида, рағбатлантирувчи ёки истехзоли табассумида намоён бўлади ва улар педагогик таъсир кўрсатишида, машғулотларни самарали ва мазмунли ўтишида пухта замин тайёрлаб беради десак муболаға бўлмайди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Сейтхалиев, Э.А./Педагогическая технология: опыт практического применения и системно-содержательного анализа:/ учебное пособие Э.А. Сейтхалиев,М.Тожиев//.

Т.: "Tafakkur Vo'stoni", 2012, 256 с.

2. Сотиб-Олдиев, А. Ҳарбий педагогика: ўқув қўлланма/А.Сотиб-Олдиев, А. Каримжонов. ЎР Мудофаа вазирлиги. – Т.:"Шарқ", 2005. – 256 б.

3. Бордовская, Н.В. Реан, А.А. Педагогика:/ учебное пособие. Н. Бордовская, А. Реан// – СПб.: Питер, 2006. – 304 с.6 ип.

4. Дорохина, В.Т. Формирование целеполагания как компонента учебной деятельности в зависимости от типа обучения/ В.Т. Дорохина//Вопросы психологии, 1980. - № 6.- С. 65-71.

5. Деркач, А. Акмеология:/учебное пособие/А. Деркач, В. Зазыкин. СПб.: Питер, 2003. - 256 с.

6. Леонтьева Д.А. Современная психология мотивации: учебное пособие/Д.А.Леонтьева.- М.: Смысл, 2002.- 343 с.

